

Wielka hydrotechnika w Pienińskim Parku Narodowym

Na podstawie materiałów Kaja Romeyko-Hurki

Great hydrotechny in the Pieniny National Park

ANDRZEJ SZCZOCARZ

Pieniński Park Narodowy, ul. Jagiellońska 107, 34–450 Krościenko n/D.

Abstract. The article presents almost a hundred years of history on the project and building of reservoirs near Czorsztyn, which spoils the Pieniny National Park and threatens landscapes, nature, and historical monuments. Although the construction is highly advanced, many nature and monument protector's are still arguing for renouncement of the construction.

WSTĘP

W 1960 r. VII Kongres Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody zwrócił uwagę w swej uchwale na ogólnoeuropejskie znaczenie Pienin oraz na konieczność zachowania ich w niezmienionym stanie i pięknie. Okazało się to niemożliwe. Decyzja Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów nr 273 z dn. 12.09.1964 r. rozpoczęła na zachodniej granicy Pienińskiego Parku Narodowego niewspółmiernie dużą, jak na rozmiary tego obiektu, inwestycję hydrotechniczną, którą planowano ukończyć w 1974 r. Ale budowa „Zespołu zbiorników wodnych Czorsztyn-Niedzica i Sromowce Wyżne” trwa do dziś i nie można liczyć na szybkie jej ukończenie.

Miejsce usytuowania zbiorników jest wyjątkowe. Zapewne nigdzie w Polsce nie istnieje obszar, gdzie na tak niewielkiej powierzchni znajdowałoby się tak wiele wybitnych zabytków przyrody i kultury, tworzących jeszcze kilka lat temu nieporównanie harmonijną i piękną krajobrazowo całość.

PIERWSZE 60 LAT PROJEKTÓW

W 1905 r. ukazało się wydane nakładem Sejmu Krajowego we Lwowie opracowanie inż. K. Pomianowskiego pt. „Siły wodne Galicji, cz. I Dunajec”, zawierające szczegółową analizę wszystkich możliwości energetycznego wykorzystania rzeki na całej jej długości, przy czym dla niektórych odcinków rozpatrywano równocześnie kilka wariantów rozwiązań. M.in. przewidziano bardzo efektywną energetycznie możliwość przekucia tunelu pod Pieninami z rejonu Czorsztyna do Krościenka.

Kolejne koncepcje energetycznego wykorzystania Dunajca w rejonie Pienin pochodzą z lat 1909, 1911, 1914 i 1919. Ostatnia z nich wiąże się z osobą prof. G. Narutowicza i rejonem Niedzicy.

Gwałtowna powódź w lipcu 1934 r. zepchnęła na dalszy plan wykorzystanie energetycznych zasobów rzeki. Opracowano wtedy plan wielkiej kaskady dla całego dorzecza Wisły, a już w następnym roku rozpoczęto niezwykle sprawnie realizowaną budowę dużego zbiornika na Dunajcu z

zaporą w Rożnowie. Po ukończeniu tego zbiornika miano przystąpić do budowy następnego z zaporą pod zamkiem niedzickim. Wykonano wtedy wstępne badania geologiczne dla zapory betonowej typu ciężkiego i zbiornika o objętości ok. 100 mln m³ (wg innych danych 38 mln m³). Projekt wspierał również ówczesny v-minister komunikacji płk. A. Bobkowski, inicjator budowy kolejki linowej na Kasprowy Wierch, który ze zbiornikiem czorsztyńskim wiązał plany wielkiego rozwoju rekreacji i sportów wodnych. Prace przerwała wojna, ale już w 1945 r. sprawa musiała stać się aktualna, gdyż XIX Zjazd Państwowej Rady Ochrony Przyrody we wniosku nr 33 stanowczo przeciwstawił się lokalizacji zbiornika w rejonie Czorsztyna. Istniała już wtedy alternatywna koncepcja dużego zbiornika, z zaporą w Jazowsku, opracowana w czasie wojny przez inż. Skrzyńskiego.

W 1946 r. wznowiono pod Czorsztynem wieloletnie badania geologiczne.

W 1947 r. prof. Z. Żmigrodzki opracował koncepcję zbiornika o obj. 350 mln m³ z zaporą w Niedzicy oraz sztolniowym przerzutem wody do Kłodnego z pominięciem Przełomu Pienińskiego. Był to pierwszy z długiego ciągu projektów dużych zbiorników, o dominującej funkcji energetycznej, z zaporami zlokalizowanymi bądź pod zamkiem niedzickim, bądź w rejonie Zielonych Skałek, gdzie warunki pozwalały osiągnąć większą, niż w Niedzicy, wysokość piętrzenia i większą objętość gromadzonej wody. Zbiornik w tej wersji, opracowanej w 1952 r. przez inż. K. Czerniewskiego, miał objętość 640 mln m³, a zalew sięgałby po Łopuszną.

W latach 1953–4 powstały 3 koncepcje kaskad grn. Dunajca, każda złożona z 5–8 zbiorników.

W 1955 r. Warszawskie Biuro Siłowni Wodnych opracowało 10 koncepcji zbiorników z zaporami w Niedzicy lub Zielonych Skałkach. W tym samym roku reaktywowano Pieniński Park Narodowy w znacznie rozszerzonych, w porównaniu z latami 1932–9 granicach, sięgających od zachodniej strony po Dunajec vis a vis zamku niedzickiego. W rozporządzeniu powołującym Park umieszczono jednak zapis o konieczności przekazania budowie zbiorników, gdy do niej dojdzie, niezbędnych terenów należących do Parku. W tej

sytuacji nie mogło dojść do postulowanego jeszcze przed wojną poszerzenia Parku o spiski brzeg Dunajca z zamkiem niedzickim, masywem Złatego, cennym olsem u wylotu Dol. Falsztyńskiego Potoku i masywem Zielonych Skałek.

Do propagowania korzyści z przyszłego zbiornika włączyła się codzienna prasa i popularne tygodniki. Ta inwestycja w pełni odpowiadała ówczesnemu rozumieniu postępu i rozwoju gospodarczego. Równocześnie jednak nasilił się opór naukowych i społecznych środowisk ochrony przyrody i zabytków przeciw tej lokalizacji. Ale te protesty nie były w stanie wydestakować poza niskonakładowe pisma fachowe i popularnonaukowe.

W 1956 r. Komitet Gospodarki Wodnej PAN opracował dla Dunajca w ramach planu perspektywicznego gospodarki wodnej w Polsce na lata 1955–75, kaskadę złożoną z 19 zbiorników przeciwpowodziowych-suchych na dopływach, zbiornika retencyjnego na Popradzie oraz dużego wielozadaniowego zbiornika na Dunajcu. Nie ma pewności, czy tym ostatnim miał być „Czorsztyn”, czy „Jazowsko”, gdyż w tych latach obie lokalizacje pojawiały się zamiennie, lub nawet w ramach jednej kaskady. Takie widzenie problemu zaprezentowano m.in. na I-ej Naradzie Naukowo-Technicznej Służby Geologicznej Energetyki w maju 1956 r., gdzie jednym z pięciu proponowanych wariantów był samodzielny, duży zbiornik z zaporą w Jazowsku, a pozostałe 4 tworzyły różne kombinacje dużego zbiornika z zaporą w Zielonych Skałkach i sztolnią ciśniniową pod Pieninami do Krościenka, powiązanego z różnymi rozwiązaniami zbiornikowo-sztolniowymi w rejonie Tylmanowej i Jazowska. Fakt prowadzenia tych studiów przez Ministerstwo Energetyki stawiał cele energetyczne zbiorników wyraźnie przed przeciwpowodziowymi, a wariant I-szy miał głównie za zadanie wykazać ile straciłaby gospodarka, z tytułu rezygnacji z lokalizacji czorsztyńskiej, zwłaszcza w zestawieniu z efektami kaskady: duży „Czorsztyn” – sztolnia do Krościenka – średnie „Jazowsko”, uznanej za optymalną.

Rozwiązania sztolniowe przewidywały odprowadzenie części wody starym korytem, ale ocena niezbędnego minimum przepływu w Przełomie Pienińskim była dyskusyjna. W tym samym roku

nasilił się też społeczny opór przeciw zaporze pod Czorsztynem. Znamienne jest stanowisko PROP z tego okresu, powtarzane później parokrotnie:

„W sprawie projektowanych siłowni wodnych Państwowa Rada Ochrony Przyrody nie zgłasza zastrzeżeń zaznaczając, że zajmuje negatywne stanowisko jedynie w stosunku do takich budowli, których realizacja prowadzi do zniszczenia wartości przyrodniczo-naukowych na terenie parków narodowych, co uzasadnia negatywne stanowisko wobec zamierzeń budowy zbiornika wodnego w rejonie Czorsztyna”.

W 1958 r. na zorganizowanej przez Stowarzyszenie Elektryków Polskich NOT ogólnopolskiej konferencji poświęconej wykorzystaniu zasobów wodnych Dunajca doszło do najostrzejszego chyba w dziejach tej sprawy, bezpośredniego konfliktu techników z obrońcami przyrody i zabytków. Reakcją na wielkokubaturowe koncepcje energetyków stał się projekt opracowany przez Komitet Zagospodarowania Ziemi Górskich PAN pod kierunkiem prof. K. Figuły, zakładający utworzenie w dorzeczu grn. Dunajca 18 zbiorników różnej wielkości i przeznaczenia, o łącznej objętości całk. 645.6 hm^3 . Objętość powodziowa tej kaskady miała wynieść 296 hm^3 z możliwością dodatkowego nadpiętrzenia 77.2 hm^3 . W kaskadzie znajdował się też zbiornik zaporą w Zielonych Skalkach o obj. całk. 93 hm^3 . Koncepcja została odrzucona jako kosztowniejsza od jednego dużego zbiornika, którego pojemnością można łatwiej sterować niż kilkunastoma samodzielnymi i oddległymi od siebie obiektami. Zaletą koncepcji KZZG byłyby krótkie cykle inwestycyjne, nie zamarzające na wiele lat znacznych środków.

W 1960 r., Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów zlecił Centralnemu Urzędowi Gospodarki Wodnej opracowanie założeń dla gospodarki wodnej w dorzeczu Dunajca z uwzględnieniem dużego zbiornika zaporą w Zielonych Skalkach.

Rok później opracowano 4 warianty rozwiązania problemu, które przekonsultowano z różnymi środowiskami fachowymi, w tym również z przyrodnikami i specjalistami od ochrony zabytków. Wybór był między 3 dużymi zbiornikami z przerzutem sztolniowym poza Przełomem Pienińskim, a średnim zbiornikiem bez sztolni zaporą w Niedzicy. Lokalizacji zbiornika w Jazowsku i

projektu KZZG PAN nie rozważano. W tej sytuacji wybrano wariant IV jako najmniej konfliktowy. I takie też stanowisko zaprezentowali specjaliści z dziedziny ochrony przyrody i zabytków (m.in. profesorowie W. Goetel i G. Ciołek).

W 1964 r. KERM skierowuje uzgodniony projekt inwestycji do realizacji. Pierwszy etap tej historii został zamknięty. Prace miały ruszyć w 1967 r. Przy okazji warto odnotować zejście na dalszy plan energetycznego wykorzystania grn. Dunajca. Za ważniejsze uznano sprawę zabezpieczenia przed powodzią i wyrównanie przepływów, a zwłaszcza podniesienie przepływów niskich w dolnym biegu rzeki. Rosnące zużycie wody w miastach, zwłaszcza na Śląsku, wyznacza kolejny cel zbiornika: umożliwienie przerzutu wody z Dunajca, który na pocz. lat 60-ych był jeszcze rzeką czystą. Zbiornik był też zawsze traktowany jako liczące się zaplecze rekreacyjne. Przedstawiona hierarchia celów nie miała charakteru stałego, w późniejszych latach wielokrotnie ją zmieniano, np. przez postawienie na pierwszym planie przerzutu wody dla wielkich miast.

PIERWSZY ETAP BUDOWY

W 1965 r. zaczął się kolejny etap badań geologicznych na terenie projektowanych zbiorników, a Pracownia Urbanistyczna Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie opracowała koncepcję zagospodarowania przestrzennego ich otoczenia.

Na ogłoszony przez Stowarzyszenie Architektów Polskich konkurs na projekt zapory nadesłano 38 prac. Pierwszą nagrodę zdobył zespół B. Zaufal i J. Zgrzebnicka z Krakowa, ale ciekawa koncepcja ziemno-betonowej tamy, nawiązująca formą do tak odmiennego charakteru obu stron przełomu niedzickiego, nie została zrealizowana.

W następnym roku ruszyły prace projektowe zespołu zbiorników oraz badania walorów krajo-
brazowych i zabytkowych strefy przyszłego zalewu, trwające do 1969 r. Prowadzono je pod kierunkiem dr H. Pieńkowskiej – Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie. Wyniki badań miały stanowić podstawę do projektowania otoczenia zbiorników.

Projekt, ukończony ostatecznie w 1967 r., przewidywał budowę zespołu złożonego ze zbior-

nika głównego o objętości całkowitej 234.5 hm^3 , (w tym rezerwa powodziowa 64.5 hm^3), oraz zbiornika wyrównania dobowego o objętości całkowitej 6.34 hm^3 . Zbiornik główny miał mieć powierzchnię ok. 1270 ha przy maksymalnej wysokości piętrzenia 56.30 m, co odpowiada 534.5 m npm. Zapora betonowa typu ciężkiego o koronie długości 400 m i wys. 60 m, miała być wyposażona w 2 turbogeneratory o łącznej mocy instalowanej 74.4 MW, przy czym jedną z turbin przewidziano jako odwracalną, czyli mogącą w godzinach nadmiaru energii elektrycznej pracować jako pompa właczająca wodę ze zbiornika wyrównawczego z powrotem do zbiornika głównego. Zbiornik wyrównawczy zamykała zapora ziemna o długości ok. 450 m i wys. 12 m wyposażona w 1-turbinową elektrownię o mocy 1.73 MW. Korona zapory dolnej miała też przejąć funkcję mostu przez Dunajec pełnią dotąd przez most pod zamkiem Niedzica.

Ponadto program, który wydano w 1968 r (lub 1969 r.) w formie kolorowej broszury, przewidywał:

- przepławki dla ryb przy obu zaporach;
- obwałowanie ochronne wsi Dębno i Frydman, które po napełnieniu zbiornika znajdują się w depresji oraz wykonanie dla nich drenażu odwadniającego;
- budowę osiedli, które zastąpią przeznaczone do zalania wsie: Czorsztyn, Maniowy oraz fragmenty Kluszkowiec, Niedzicy i Sromowiec Wyżnych;
- budowę nowego układu drogowego, który zastąpi przeznaczony do zalania,
- zabezpieczenie wzgórz zamków w Niedzicy i Czorsztynie,
- przeniesienie do skansenu 2 zabytkowych kaplic i oddanie do dyspozycji władz konserwatorskich wszystkich uznanych za wartościowe obiektów budownictwa zagrodowego, a także wykonanie przez władze konserwatorskie na koszt inwestora dokumentacji inwentaryzacyjnej wszystkich obiektów zabytkowych z terenu zalewu;
- budowa linii energetycznej 110 kV łączącej elektrownię przy zaporze z siecią krajową oraz budowa wokół zbiorników linii 15 kV.

W broszurze nie uwzględniono jednak potrzeb ochrony przyrody i działań na rzecz zminimalizowania wpływu budowanych zbiorników na Park

Narodowy i 3 rezerwy przyrody, których powierzchnię planowana inwestycja uszczuplała.

Duża ilość artykułów, jakie wtedy wypełniały prasę, tworzyła korzystny klimat wokół inwestycji. Przypominano też o kataklizmach powodziowych, jakich Dunajec w ciągu ostatnich stu lat nie oszczędzał.

Wg projektanta zbiorniki czorszyńskie wpłyną na zdecydowanie na wyrównanie przepływów Wisły, podnosząc je w rejonie Kars prawie dwukrotnie (zapewne wspólnie ze zbiornikami Rożnów – Czchów). Falę katastrofalną z 1934 r., szacowaną w przekroju Czorsztyna na $1690 \text{ m}^3/\text{sek.}$, czyli o prawdopodobieństwie występowania raz na 400 lat, zmniejszyłyby do dużo mniejszej fali o prawdopodobieństwie występowania raz na 22 lata. Ponadto wskazywano na efekty z podniesienia przepływów niskich Dunajca oraz korzyści jakie da energetyka szczytowa i rozwój rekreacji.

W 1968 r. Komisja Planowania przy Radzie Ministrów zatwierdziła projekt wstępny i tym samym termin rozpoczęcia prac przesunął się na 1970r. Ale właśnie wtedy zmiana przepisów o sposobie sporządzania i zatwierdzania dokumentacji zmusiła do podziału inwestycji na dwa zadania: zagospodarowanie otoczenia przyszłych zbiorników i budowę ich samych. Realizację I-go etapu zaczęto, jak donosiła ówczesna prasa, bez zwłoki. Natomiast rozpoczęcie budowy zapory głównej znów uległo opóźnieniu. Istotny wpływ miał na to niekorzystny wynik zaktualizowanych badań geologicznych. Podłoże przełomu niedzickiego, gdzie zaplanowano posadowienie zapory okazało się zbyt niejednorodne, by ryzykować konstrukcję betonową. Koncepcję zapory zmieniono na ziemną, zabezpieczoną od strony wody ekranem asfaltowym, co wymagało dodatkowych prac projektowych.

Bez większych zakłóceń przebiegała za to realizacja, kontrowersyjnych często, elementów infrastruktury związanej ze zbiornikami. Przez PPN zbudowano nową szosę, która miała zastąpić biegnącą wzdłuż Dunajca historyczną „Via Regia”, łączącą Krościenko ze Sromowcami Wyżnymi i Niżnymi, służącą m.in. do przewozu łodzi fliśackich i turystów do nowej przystani spływu w Kątach. Również przez Park przeprowadzono linię napowietrzną 110 kV. Przy projektowaniu i re-

alizacji drogi i linii brano pod uwagę wyłącznie minimalizację kosztów. Niebawem sporego rozgłosu nabrała sprawa lokalizacji i architektury Nowych Maniów. Wieś posadowiono na odsłoniętej wypukłości południowego stoku Gorców, bez dbałości o estetykę oraz wygodę i potrzeby przyszłych mieszkańców. Niestety z popełnionych tam błędów nie wyciągnięto właściwych wniosków i kilka lat później Kluszkowce, Mizerna, a przede wszystkim Czorsztyn-Nadzamecz, były realizowane w podobny sposób. Dotyczy to również rozrostu Frydmana, Dębna i Niedzicy, a także innych wsi regionu.

Zatwierdzenie Założeń Techniczno-Ekonomicznych dla Zadania II (obiekty podstawowe) nastąpiło w 1974 r., lecz bez rozwiązania konstrukcji elektrowni przy zaporze głównej, ponieważ sfinalizowanie sprawy dostawy turbin nastąpiło dopiero w 1978 r., po podpisaniu umowy z czesłowską firmą „Skoda-Blansko”.

Mimo tych komplikacji, realizację Zadania II zaczęto w 1975 r., a równocześnie prowadzono uzupełniające badania geologiczne.

Zmiana podziału administracyjnego kraju i przejęcie inwestycji przez nowo powstałe województwo nowosądeckie skomplikowało sprawy budowy jeszcze bardziej.

Sezon spływu w 1976 r. zaczął się już od nowej przystani w Sromowcach-Kątach. Był o ok. 9 km. krótszy od dawnej trasy, zaczynającej się pod zamkiem Niedzica. W tymże roku uchwała ICOS-MOS-UNESCO uznała konieczność ochrony zamków Czorsztyn i Niedzica wraz z ich otoczeniem, jako „zabytkowej struktury przestrzennej”. Kontynuacja budowy uniemożliwiała taką formę ochrony.

Władze zakładały, że zbiornik czorsztyński zostanie ukończony w 1985 r., a w myśl decyzji Prezydium Rządu nr 142/76 do roku 2000 na Dunajcu miały powstać jeszcze 3 zbiorniki: „Czchów II”, „Olszyny” i „Czarny Dunajec”. Planowano też przerzut wody z dolnego biegu rzeki do Krakowa i na Śląsk.

W 1977 r. asfaltowe uszczelnienie powierzchniowe zapory głównej zastąpiono centralnie usytuowanym rdzeniem ilowym. Korektę projektu ukończono w 1979 r.

W 1979 r. inż. F.Weydlich, dyrektor Wydziału

Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska Urzędu Wojew. w Nowym Sączu wysunął zastrzeżenia dotyczące bezpieczeństwa sejsmicznego budowanej zapory. Sprawa nabrała rozgłosu w następnym roku, w związku ze złagodzeniem cenzury w środkach masowego przekazu. Do władz i Sejmu po raz kolejny zaczęły wpływać protesty organizacji społecznych i stowarzyszeń twórczych. Argumentowano, że budowa zapory głównej, jak dotąd nie spowodowała poważniejszych zniszczeń znajdujących się tam zabytków przyrody i historii, a wybudowane w związku z inwestycją obiekty infrastruktury zostałyby w większości wykorzystane. Równocześnie dawał się już odczuć kryzys gospodarczy osłabiający i tak powolne tempo realizacji wszystkich większych inwestycji. Były więc argumenty przeciw, ale nie spotkały się one ze zrozumieniem. V-premier H. Kisiel stwierdził, że zaawansowanie inwestycji jest zbyt poważne, by wycofać się i zaczynać w innym miejscu od nowa. Ta argumentacja również w przyszłości okaże się decydująca. Od 1980 r. nacisk społeczny narastał, ale prace na budowie wciąż prowadzono, a ich postęp zależał tylko od aktualnych możliwości finansowych i materiałowych inwestora.

W otoczeniu przyszłych zbiorników narastał chaos urbanistyczny, ale nie było nadal planu zagospodarowania przestrzennego mimo, że istniały interesujące propozycje w postaci wyników konkursu ogłoszonego na zlecenie władz Nowego Sącza przez SARP.

Prasa informowała o coraz poważniejszym zanieczyszczeniu bakteriologicznym wód górnego Dunajca. Traktowanie go nadal jako potencjalnego zasobu wody pitnej dla Śląska i Krakowa straciło uzasadnienie, ale taką koncepcję stworzono i była ona technicznie racjonalna. Pobór wody odbywałby się ze zbiornika i dopływów Dunajca powyżej Czorsztyna, skąd byłaby ona przepompowywana przez niską Przełęcz Sieniawską, lub Pieniążkowicką. Stamtąd odbywałby się otwarty spływ Rabą do końcowego wtedy zbiornika Dobczyckiego, lub Skawą do przyszłego zbiornika „Świnna Poręba”. Rozwiązanie to byłoby zagrożeniem dla warunków przyrodniczych Pienin, co podnosiła Rada Naukowa Pienińskiego Parku Narodowego.

Do walki z zaporą czorsztyńską włączył się nowo powstały (1981 r.) Polski Klub Ekologiczny. W 1982 r. przekazał on Sejmowi specjalistyczną ekspertyzę pt. „Zagadnienia gospodarki wodnej na ziemiach górskich w dorzeczu Wisły ze szczególnym uwzględnieniem zbiorników wodnych Czorsztyn-Niedzica i Sromowce Wyżne” opracowaną przez dr S. Augustyniaka. Skutkiem tej ekspertyzy było zlecenie PAN-owi przez Sejm, przygotowania wytycznych do decyzji Rządu w sprawie dalszych losów inwestycji.

Ekspertyza opracowana pod kierunkiem prof. B. Malisza przyjęła trzy warianty rozwiązań, które miały być podstawą decyzji rządowej: 1. zaniechanie inwestycji; 2. przyspieszenie zakończenia inwestycji; 3. prowadzenie inwestycji w tempie dotychczasowym. Trzeci wariant ekspertyza uznała za najmniej korzystny.

Wiosną 1984 r. Stowarzyszenie Historyków Sztuki zorganizowało w zamku Niedzica wystawę pt. „Zamki w ginącym krajobrazie”, będącą katalogiem strat i zmian, jakie wywoła ukończenie i napełnienie zbiorników.

Do lata 1984 r. kotlina między zamkami w Czorsztynie i Niedzicy nie wykazywała jeszcze zbyt wielu zniszczeń wywołanych przez budowę poza samym podnóżem wzgórza niedzickiego, gdzie powstawała zapora główna. Zmiany te oceniano jako stosunkowo łatwe do rekultywacji przy założeniu dużego udziału samoczynnej sukcesji roślinnej i tego argumentu używano domagając się odstąpienia od budowy.

Tymczasem inwestor rozpoczął usuwanie zieleni z terenu przeznaczonego do zalania. Z uwagi na odsunięcie terminu rozpoczęcia napełniania zbiorników na 1991 r. było to działanie przedwczesne.

Tempo budowy w następnych latach zależało od stanu finansów i możliwości materiałowych inwestora. Nie ustawały również protesty przeciw budowie, zwłaszcza ze strony historyków sztuki. Należący do nich zamek niedzicki stojący na kruchym i niejednorodnym geologicznie wzgórzu był szczególnie zagrożony. Zgłaszano i inne zastrzeżenia. Nie udało się utworzyć skansenów ratowniczych dla budownictwa spiskiego i podhalańskiego z terenu zalewu. Nie poprawiła się też czystość, bardzo już zanieczyszczonych wód w

zlewni zbiornika. Nadal też postępowała niekontrolowana urbanizacja otoczenia zbiorników, które dzięki nim miało stać się niebawem dużą atrakcją rekreacyjną.

Zaradzić tym problemom miało Postanowienie Prezydium Rządu nr 37/86 zalecające przyspieszenie budowy zbiorników oraz wykonanie całej niezbędnej infrastruktury, gwarantującej uzyskanie w zbiorniku wody o parametrach pitnych. Program, którego wykonanie zlecono wojewodzie nowosądeckiemu, obejmował m.in. budowę oczyszczalni ścieków, kanalizacji, wysypisk śmieci oraz poprawę zalesienia w zlewni zbiornika. Nie było tam natomiast żadnych dyspozycji dotyczących ochrony przyrody i zabytków. Realizacja programu, dla którego zagwarantowano środki finansowe, miała zostać ukończona w 1991 r.

W 1987 r. budowę zbiorników objęto zamówieniem rządowym, co spowodowało przyspieszenie prac.

11 listopada 1988 r. nurt Dunajca został skierowany do sztolni wykutych w skale na prawym brzegu doliny i można było zacząć budowę korpusu zapory.

W tym samym czasie Komisja Parków Narodowych Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i Jej Zasobów (CNPPA IUCN) wpisała PPN na listę obiektów zagrożonych w swym istnieniu. Jako przyczynę wymieniono budowę zapory czorsztyńskiej.

OSTATNI OKRES: 1989–1992

Sprawę zapory czorsztyńskiej poruszono także podczas obrad Okrągłego Stołu przy „podstoliku ekologicznym” w marcu 1989 r. Przeważał argument o zaawansowaniu budowy i ustalono, że będzie ona kontynuowana, ale należy opracować program minimalizujący zniszczenia środowiska przyrodniczego. Zadanie takie otrzymał zespół prof. A. Kleczkowskiego. Nie zmieniło to stanowiska organizacji społecznych, które od lat kwestionowały zasadność tej inwestycji. W tym też czasie do akcji protestacyjnych włączyły się alternatywne ruchy młodzieżowe, takie jak „Wolność i Pokój”, „Federacja Anarchistyczna”, „Wolę Być” i wiele innych.

W lipcu 1990 r. V-marszałek Senatu RP prof.

Z. Kuratowska zwołała do Nowych Maniów wszystkie zainteresowane strony, z przedstawicielami resortu ochrony środowiska oraz miejscowej ludności włącznie. Spotkanie wykazało, że większość miejscowej ludności opowiada się za budową. Stwierdzono też brak jednoznacznego sprecyzowania hierarchii zadań zbiorników, natomiast resort ochrony środowiska potwierdził, że tylko kontynuacja budowy gwarantuje sfinansowanie 80% kosztu budowy oczyszczalni ścieków w zlewni zbiornika ze środków budżetu centralnego. Budowę poparły też władze terenowe wszystkich szczebli oraz Kościoł.

Koniec tego roku przyniósł publiczną gwarancję ówczesnego ministra ochrony środowiska, dr B. Kamińskiego, że napełnienie zbiorników nie nastąpi przed osiągnięciem zadawalającej czystości wody w zlewni.

Inwestor wciąż koncentrował wszystkie siły na zaporze co można zrozumieć z uwagi na fakt, że już od wielu lat nie było na Dunajcu dużej powodzi, więc zagrożenie stale rośnie, w tym także groźba zniszczenia niedokończonej zapory. Skutkiem tego opóźniła się realizacja oczyszczalni ścieków i innych obiektów infrastruktury ochrony środowiska. Ukończyć udało się tylko oczyszczalnię ścieków dla Mizernej, ale brak kanalizacji uniemożliwił jej uruchomienie. Zaawansowanie innych obiektów jest małe. Potrzeby zaś wg niektórych szacunków sięgają ponad 30 różnych oczyszczalni ścieków i ok. 1000 km rurociągów kanalizacyjnych.

Jesień 1991 r. zamyka w zasadzie sprawę ratowania kaplic z terenu zalewu. Wszystkie znalazły się już w nowych wsiach. Prawie wszystkie zbudowano od nowa wg starego wzoru.

Nowym ministrem ochrony środowiska został w 1991 r. jeden z liderów społecznego ruchu ekologicznego – prof. S. Kozłowski. W lutym 1992 r., zorganizował w Niedzicy spotkanie stron sporu. Jego wynikiem było powołanie przez ministra zespołu, do ponownego rozpatrzenia skutków kontynuacji budowy, lub odstąpienia od niej. Kierownictwo zespołu powierzono prof. A. Kleczkowskiemu – autorowi ekspertyzy dla Okrąglego Stołu.

Pod koniec lutego OBOP badając stosunek społeczeństwa do zapory wykazał przewagę zwolenników kończenia inwestycji.

Ostatnio pojawiają się znów sygnały, że koncepcja poboru wody dla Krakowa powyżej zbiornika czorsztyńskiego, od której przez ponad 10 lat odżegnywano się, znów jest aktualna, pomimo negatywnego stanowiska w tej sprawie Rady Naukowej Pienińskiego Parku Narodowego.

*****

Straty, jakie dotąd nastąpiły w wyniku budowy zbiornika czorsztyńskiego, są duże, ale te które dopiero nastąpią, będą poważniejsze. Dlatego warto jeszcze raz zestawić wszystkie za i przeciw.

Problemy zagrożenia dziedzictwa kulturowego i naturalnego:

1. Kontrolno-obronny system dawnej granicy polsko-węgierskiej, opartej o rzekę Dunajec, złożony z zamków Czorsztyń i Niedzica wraz z ich otoczeniem:

- urbanistycznym (pozostałości 2 wsi, zespół dworski, średniowieczna droga tranzytowa, zabudowa XIX/XX w. o charakterze letniskowo-uzdrowiskowym),

- przyrodniczym (zachodnia część Pienińskiego Parku Narodowego, 2 rezerwy przyrody, liczne pomnikowe masywy skalne oraz inne osobliwości geologiczne i florystyczne),

- krajobrazowym (głęboka dolina o bogatej rzeźbie stromych zboczy, zamknięta u wlotu i wylotu wąskimi skalnymi bramami), nie ucierpiał jak dotąd w swej najcenniejszej substancji na tyle, by dyskusja nad odstąpieniem od tej inwestycji, nie była wciąż celowa.

Nadal też istnieje część zabytków budownictwa we wsi Maniowy.

Bez strat są na razie zabezpieczone wałami wsie Frydman i Dębno (Ryc. 1–3, Appendix).

2. Nie jest możliwe całkowite odtworzenie pierwotnego stanu doliny, w której całkowicie zniszczono żwirowe tarasy rzeczne, ale system różnych działań, głównie maskujących, jest w stanie częściowo odtworzyć krajobraz najcenniejszego jej fragmentu w stopniu uzasadniającym takie działanie.

3. Kontynuacja budowy i uruchomienie inwestycji spowoduje:

- zubożenie historycznego krajobrazu i wy-

mienionego w p.1 zespołu zabytkowego, a w tym zalanie licznych, wciąż jeszcze istniejących na dnie i zboczach doliny, zabytków przyrody (głównie nieożywionej) i resztek budownictwa (Ryc. 4–9, Appendix),

- zdynamizowanie negatywnych antropogenicznych zmian już zachodzących w chronionych ekosystemach na styku z inwestycją i jej infrastrukturą,

- uruchomienie zmian w ekosystemach zachodniej części Parku i w rezerwach przyrody oraz w Dunajcu poniżej zapór,

- wyraźne dalsze pogarszanie się jakości wody w Dunajcu poniżej zapór (Ryc. 10, Appendix).

5. Odstąpienie od budowy oznacza:

- w sytuacji niekorzystnej zostawienie swemu losowi i naturalnej sukcesji roślinnej terenu budowy, co wydłużyłoby czas całej operacji i dałoby efekt mało zadowalający, choć możliwy do korygowania po latach, gdy znajdą się na to środki;

- w optymalnych okolicznościach działania techniczne uwzględniające maksymalnie czynnik samoregeneracji w taki sposób, by uzyskać przy możliwie małych nakładach finansowych maksymalny efekt korekcji i zamaskowania zniszczeń.

- zachowanie, mimo bardzo wyniszczonego detalu, najcenniejszego fragmentu doliny między Zielonymi Skalkami i Przełomem Niedzickim oraz resztek jej zabytków jako, jednolitego zespołu,

- uchronienie ekosystemów Parku i rezerwatów przed niewiadomym co do skali, odkształcającym oddziaływaniem zbiorników,

- możliwość wyłączenia z użytkowania drogi Krośnica-Kąty, lub jej likwidacji,

- usunięcie z Parku groźnej, zwłaszcza dla awifauny, linii energetycznej 110 kV,

- uchronienie zamków Czorsztyn i Niedzica przed niemożliwym do całkowitego wykluczenia negatywnym oddziaływaniem zbiorników,

- spadek atrakcyjności rekreacyjnej terenu, a przez to zahamowanie dalszego rozwoju osiedli na obrzeżu budowanego zbiornika,

6. Bez względu na to czy inwestycja będzie kończona, czy nie, konieczne jest doprowadzenie do zbudowania skansenów ratowniczych dla budownictwa Podhala i Spisza, opanowanie żywiołu urbanizacyjnego w sąsiedztwie budowanego zbior-

nika, a także możliwie szybkie uzyskanie poprawy czystości wód Dunajca.

Problemy gospodarki wodnej:

1. Rząd obiecał, że zostanie zrobione wszystko, by woda gromadzona w zbiorniku czorszyńskim była czysta. Dopiero po zrealizowaniu tych zadań rozpocznie się napełnianie zbiornika wodą. Jednakże:

- zaawansowanie budowy oczyszczalni ścieków jest małe,

- ilość planowanych oczyszczalni jest mniejsza od potrzeb tego regionu o utrudniającej skanalizowanie rzeźbie terenu,

- wybitnie rozproszona zabudowa każe uwzględnić wielką ilość urządzeń kanalizacyjnych, co niepomniernie podnosi koszt całego przedsięwzięcia,

- oczyszczalnie nie będą w stanie przechwycić zanieczyszczeń spływających z pól, które wymagają odejścia od upraw ornych na rzecz łąkarstwa i zalesienia części zlewni, a także rezygnacji ze stosowania chemicznego nawożenia i środków ochrony roślin.

2. Osiągnięcie planowanych efektów czystości wody w zbiorniku przy założeniu, że uda się wykonać wszystkie konieczne urządzenia i instalacje, opiera się na mało realnym założeniu, że mieszkańcy tego bardzo gęsto zaludnionego regionu będą dokładnie stosować się do ostrych rygorów stawianych przez obecność zbiornika, dotyczących zrzutu ścieków, szczelności i opróżniania szamb, gromadzenia śmieci i sposobu użytkowania terenów rolnych i leśnych.

3. Opracowane przez Zakład Biologii Wód PAN prognozy zmian jakości wody dla zbiornika czorszyńskiego, każą traktować powyższe obawy z powagą, którą umacniają dane o zanieczyszczeniu zbiornika rożnowskiego.

4. Ze względu na trwałość zbiornika konieczna jest pilna realizacja zadań, które hamując zamulanie zbiornika, wpłyną również na wzrost retencji naturalnej, takich jak system małych zbiorników na dopływach i poprawa stanu zalesienia na stokach gór.

5. Kompleksowe uporządkowanie gospodarki ściekowej na Podtatrzu, które aspiruje do rangi regionu turystycznego pierwszej kategorii, jest ko-

nieczne bez względu na to, czy powstanie tam zbiornik, czy nie. Ponieważ jednak rzeka na planowanym do zalania odcinku posiada wyjątkowo dużą zdolność do samooczyszczania, właśnie kończenie zbiorników wymusza pilne uporządkowanie gospodarki ściekowej.

Kraków, wiosna 1992.

WYKORZYSTANA LITERATURA

- Augustyniak S. 1982. Zagadnienia gospodarki wodnej na ziemiach górskich w dorzeczu Wisły ze szczególnym uwzględnieniem zbiorników wodnych Czorsztyn-Niedzica i Sromowce Wyżne" (Opinia dla Z.G. PKE). — Mpis, Kraków.
- Birkenmajer K. 1957. Zabytki przyrody nieożywionej Pienińskiego Pasa Skałowego – cz. I. — *Ochr.Przyr.* **24**: 157–174.
- Birkenmajer K. 1958. Zastrzeżenia w sprawie projektu budowy zapory wodnej koło Czorsztyna ze stanowiska geologicznego. — *Chrońmy Przyr.Ojcz.* **6**: 33–42.
- Czerniewski K. 1958. Wykorzystanie sił wodnych górnego Dunajca. (Referat na konferencję naukowo-techniczną pt. „Wykorzystanie rzeki Dunajec”, SEP NOT, 4.03.1958). — Mpis powielony, Warszawa.
- Decyzja... 1990. Decyzja Urzędu Wojew. w Nowym Sączu nr OS.IV.7211/31/9G (wydanie pozwolenia wodnoprawnego dla zadania inwestycyjnego „Zespół Zbiorników Wodnych Czorsztyn-Niedzica i Sromowce Wyżne” z dn. 19.09.90). — Mpis, Nowy Sącz.
- Figula K. 1958. Zbiorniki energetyczne a postulaty rolnictwa w zakresie gospodarki wodnej. — *Chrońmy Przyr.Ojcz.* **6**: 43–46.
- Figula K. (red.) 1961. Studium nad możliwością organizacji gospodarki wodnej na górnym Dunajcu. — *Zesz.Probl.Post. Nauk Roln.* **30**.
- Grodzińska K., Olaczek R. (red.) 1985. Zagrożenie Parków Narodowych w Polsce. — PWN, Warszawa, ss. 115–133.
- Informacja... 1990. Informacja o budowie zespołu zbiorników wodnych Czorsztyn-Niedzica i Sromowce Wyżne. Podsekretarz Stanu w MOŚZNiL. — Mpis, Warszawa.
- Kleczkowski A. (red.) 1990. Program ratowania środowiska przyrodniczego zagrożonego budową zapory w Czorsztynie. — Mpis, Kraków.
- Klimek H. 1958. Wykorzystanie sił wodnych górnego Dunajca z punktu widzenia leśnictwa. (Referat na konferencję naukowo-techniczną pt. „Wykorzystanie rzeki Dunajec”, SEP NOT, 4.03.1958). — Mpis powielony, Warszawa.
- Kocan T. 1958. Sprawa projektowanej zapory wodnej w Czorsztynie ze stanowiska resortu leśnictwa. — *Chrońmy Przyr.Ojcz.* **6**: 47–48.
- Leszczyński K. 1984. Uwagi do Ekspertyzy nt „Dalsze losy zespołu.....” opracowanej przez Zespół Ekspertów PAN pod kierunkiem prof. dr B. Malisza. — Mpis, Warszawa.
- Lagosz T. 1990. Informacja o stanie realizacji budowy „Zespołu zbiorników wodnych Czorsztyn-Niedzica i Sromowce Wyżne” — Mpis, Kraków.
- Łaski A. 1958. Uwagi do referatów na konferencję naukowo-techniczną p.t. „Wykorzystanie rzeki Dunajec” (SEP NOT, 4.03.1958). — Mpis powielony, Warszawa.
- Łaski A. 1966. Ogólne koncepcje budowy zbiornika wodnego w Czorsztynie. — Mpis, Warszawa. (podpisu datow.: W-wa 19.04.1966 r.).
- Łuczyńska-Bruzda M. 1985. Krajobraz i gospodarka przestrzenna rejonu Pienin – Aktualny stan i perspektywy. — *Teka Kom.Urbanist.Arch.* **19**: 249–254.
- Łukaszek R., Niedzielski H. 1976. Problemy geologiczno-inżynierskie zapory betonowej i zbiornika Czorsztyn-Niedzica. — *Zesz.Nauk Polit.Krak.* — *Budow. Wodne Inż.Sanit.* **2**.
- Malisz B. (red.) 1984. Ekspertyza n/t Dalszych losów budowy zespołu zbiorników Czorsztyn-Niedzica i Sromowce Wyżne. — PAN, Warszawa.
- Milata W. 1955. Klimat Kotliny Nowotarskiej i jego zmiany spowodowane budową zbiorników wodnych w dolinie Dunajca. — *Wszechświat* **2**.
- Murczyński S. 1967. Konkurs na projekt zapory wodnej w Niedzicy. — *Architektura* **7**: 282–287.
- Pieńkowska H. (red.) 1971–2. Materiały i sprawozdania konserwatorskie województwa krakowskiego. Kraków.
- Pieńkowska H. 1956. W sprawie zapory czorszyńskiej na Dunajcu. — *Problemy* **9**(126): 668–671.
- Pomianowski K. 1905. Siły wodne Galicji – cz. I. Dunajec. — Nakładem Sejmu Krajowego, Lwów.
- Postanowienie....1986. Postanowienie Prezydium Rządu nr 37/86 z dn. 19.09.86 r. w sprawie kompleksowej realizacji zespołu zbiorników wodnych Czorsztyn-Niedzica i Sromowce Wyżne. — Mpis, Warszawa.
- Rudnicki B. 1958. Osiem lat sporu o Czorsztyn. (Referat na konferencję naukowo-techniczną p.t. „Wykorzystanie rzeki Dunajec”, SEP NOT, 3.04.1958) — Mpis powielony, Warszawa.
- Starmach J. (red.). 1989. Dunajec – wczoraj, dziś i jutro. Materiały z Sympozjum naukowego w Niedzicy – 15.06.1989 r. — Mpis, Warszawa.
- Stępień P. 1983. Wartości zabytkowe zamków w Czorsztynie i Niedzicy w obliczu rewitalizacji zbiornika wodnego (materiały do ekspertyzy). — Mpis, PKE Kraków.
- Szczęśny T. 1958. Sprawa projektu budowy zapory wodnej na Dunajcu w okolicy Czorsztyna ze stanowiska ochrony przyrody. — *Chrońmy Przyr.Ojcz.* **6**: 15–32.
- Threatened protected areas of the world: additions for 1989. 1988. Newsletter Commission on National Parks and Protected Areas IUCN **45**: 8.

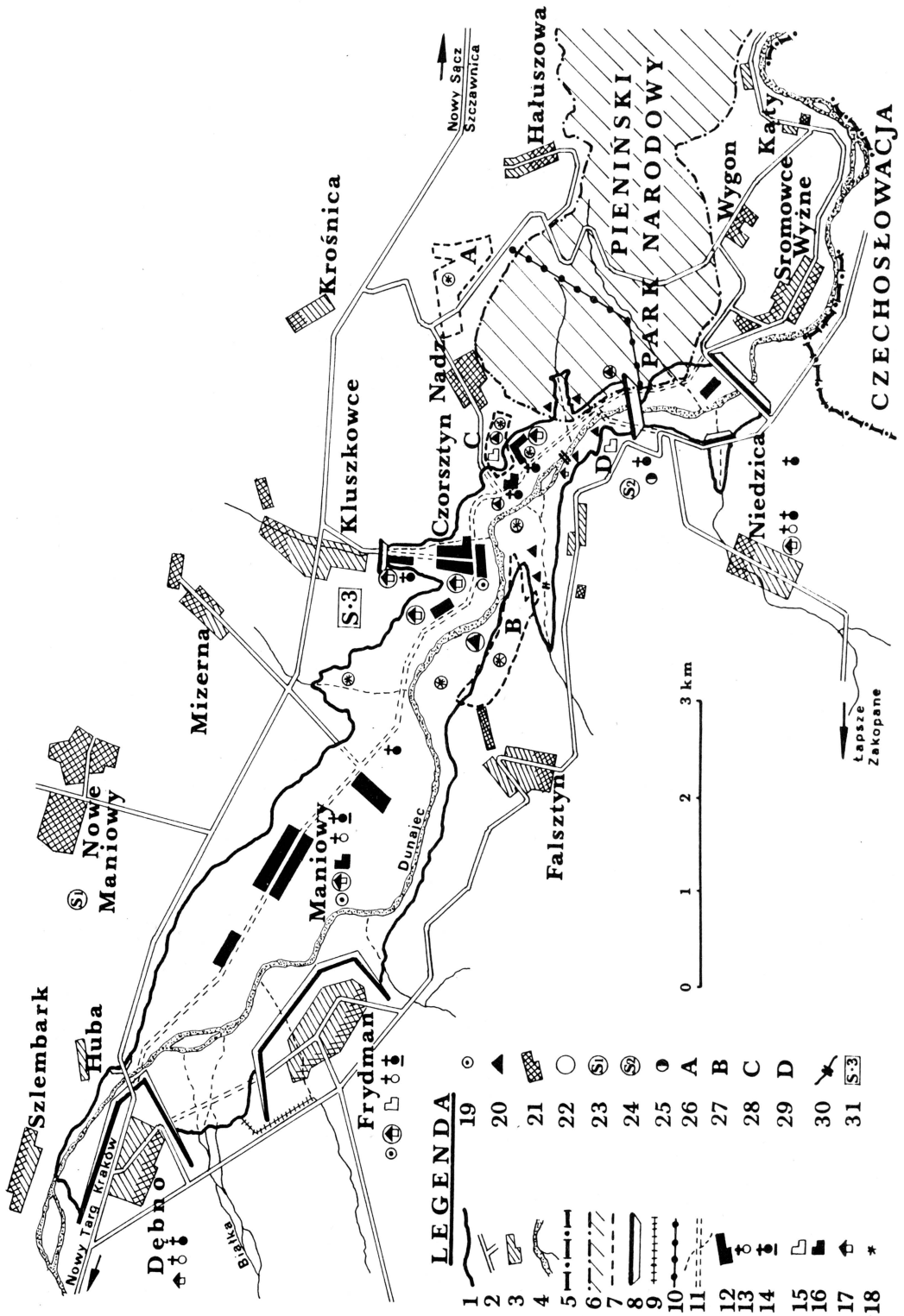
- Trajdos T. 1980. Zmiany w środowisku naturalnym i kulturowym po wpływie budowy zapory czorsztyńskiej. — TUP, Materiały. **99**: 173–180.
- Trajdos T. 1983. Ekspertyza strat i zagrożeń dla zespołów zabytkowych w dol. Dunajca w wyniku realizacji Zapory Czorsztyńskiej. — Mpis, PKE Warszawa.
- Weber W. 1958. Uwagi do referatu w sprawie wykorzystania sił wodnych Dunajca. (Referat na konferencję naukowo-techniczną p.t. „Wykorzystanie rzeki Dunajec”, SEP NOT, 4.03.1958). — Mpis powielony, Warszawa.
- Zarzycki K. (red.) 1982. Przyroda Pienin w obliczu zmian. *Studia Naturae Ser.B.* **30**.
- Zespół... ok. 1969. Zespół zbiorników Czorsztyń-Niedzica i Sromowce Wyżne. — CUGW. (broшуra informacyjna bez danych bibliogr.).
- Zych S., Żółcik-Boniecka H. 1962. Klimat miejscowy Pienin, a projektowane za pory na Dunajcu. — *Acta Geographica Lodziensia* **13**.
- Żmigrodzki Z. 1958. Rola zbiorników wodnych w gospodarce wodnej i energetycznej Polski. (Referat na konferencję naukowo-techniczną p.t. „Wykorzystanie rzeki Dunajec”, SEP NOT 3.04.1958). — Mpis powielony, Warszawa.

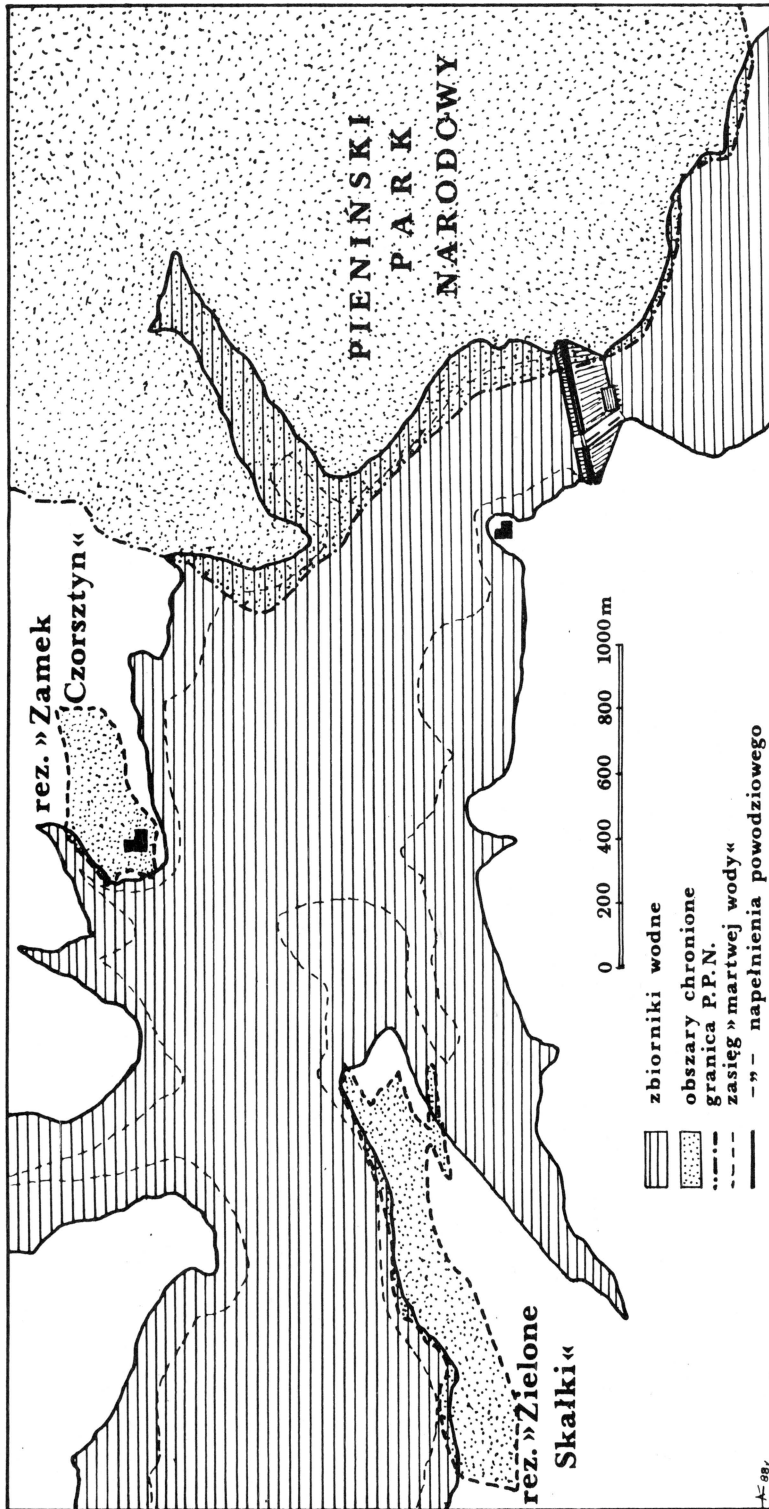
APPENDIX

Ryc. 1 Zabytki przyrody i kultury zagrożone przez budowę zbiorników wodnych Czorsztyń-Niedzica i Sromowce Wyżne. 1– granice zalewu, 2– drogi, 3– osiedla, 4– rzeki i potoki, 5– granica państwowa, 6– granica PPN-u, 7– granice rezerwatów, 8– zapory wodne i obwałowania ochronne, 9– koryta potoków do przerzucania, 10– linia energetyczna 110 kV, 11– drogi i potoki zalewane, 12– wsie i przysiółki zalewane, 13– zabytkowe kościoły, 14– zabytkowe kaplice (kreska pod spodem oznacza kilka obiektów w danej miejscowości), 15– zamki i kasztelanie, 16– zabytkowe dwory, 17– inne zabytki budownictwa, 18– zabytki przyrody ożywionej, 19– zabytkowe układy przestrzenne, 20– zabytki przyrody nieożywionej, 21– nowa, szpecąca krajobraz zabudowa, 22– oznaczenie zespołu zabytków określonego typu, 23– projektowana (druga) lokalizacja skansenu budownictwa podhalańskiego, 24– projektowana lokalizacja skansenu budownictwa spiskiego, 25– lokalizacja ośrodka wypoczynkowego kopalni w. b. „Bełchatów”, 26– rezerwat przyr. „Lasek”, 27– rezerwat przyr. „Zamek Czorsztyń”, 28– rezerwat przyr. „Zielone Skalki”, 29– zamek Niedzica, 30– wodospady i progi, 31– proponowana (trzecia) lokalizacja skansenu podhalańskiego z funkcją czasówiskową.

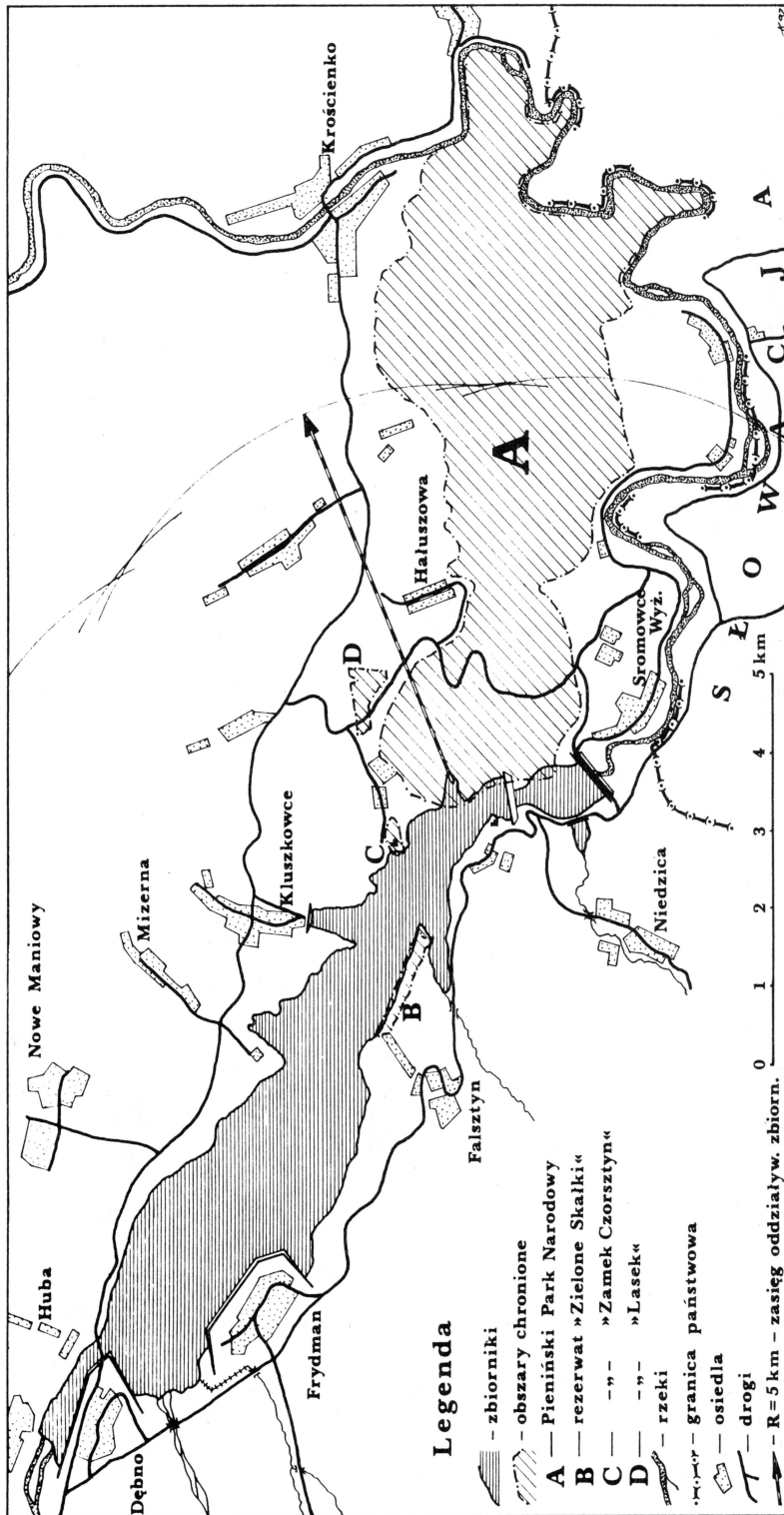
Monuments of nature and history threatened with building of water reservoirs in Czorsztyń-Niedzica and Sromowce Wyżne. 1– outlines of reservoir, 2– roads, 3– villages (hamlets), 4– rivers and streams, 5– state border, 6– borders of Pieniny National Park, 7– borders of sanctuaries, 8– dams and embankments, 9– stream-beds which have to be changed, 10– electrical lines 110 kV, 11– roads and streams which have to be flooded, 12– villages and hamlets which have to be flooded, 13– churches, 14– chapels (the underline means several objects in the locality), 15– castles, 16– manor-houses, 17– other buildings, 18– monuments of animated nature, 19– structural compositions, 20– monuments of inanimate nature, 21– new unsightly structure, 22– complex of monuments of one kind, 23– (second) location of Tatra Highlands (Podhale) Skansen museum, foreseen in the plans, 24– location of Spisz Skansen museum, foreseen in the plans, 25– location of rest-house of “Bełchatów” mine, 26– “Lasek” sanctuary, 27– “Zamek Czorsztyń” sanctuary, 28– “Zielone Skalki” sanctuary, 29– Niedzica Castle, 30– waterfalls and rapids, 31– (third) location of Tatra Highlands (Podhale) Skansen museum (as rest-camp), foreseen in the plans.

Ryc. 2. Straty terytorialne Pienińskiego Parku Narodowego i rezerwatów przyrody na rzecz zbiorników Czorsztyń-Niedzica i Sromowce Wyżne. 1– zbiorniki wodne, 2– obszary chronione, 3– granica Pienińskiego Parku Narodowego, 4– zasięg „martwej wody”, 5– zasięg napłnienia powodziowego.
Territorial losses of Pieniny National Park and sanctuaries for the benefit of the reservoirs Czorsztyń-Niedzica and Sromowce Wyżne. 1– water reservoirs, 2– protected territories, 3– borders of Pieniny National Park, 4– lowest possible level of water, 5– flood level.

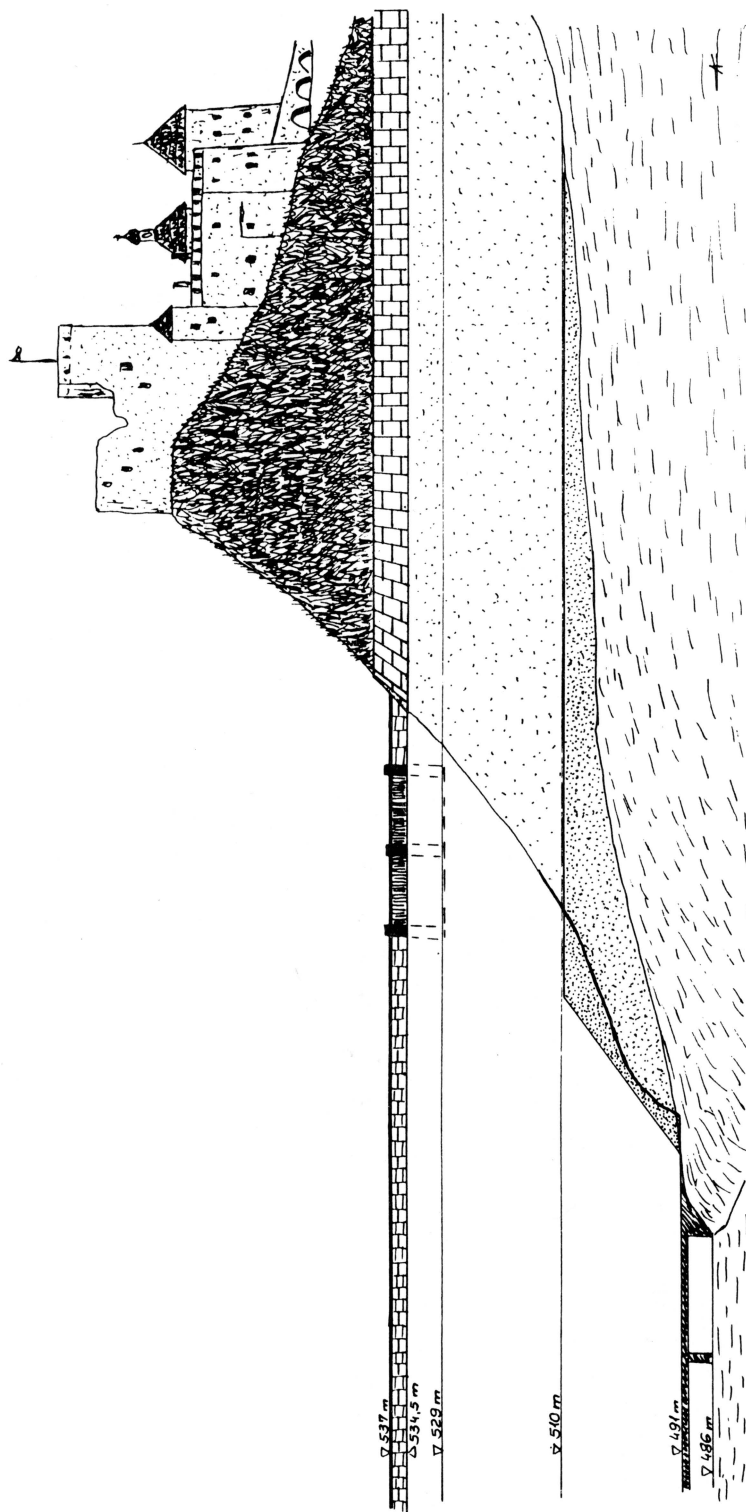

Ryc. 3. Zbiorniki wodne Czorsztyn-Niedzica i Sromowce Wyżne, a Pieniński Park Narodowy i rezerwat przyrody „Zielone Skalki”, „Zamek Czorsztyn” i „Lasek”. Porównanie powierzchni i zasięg oddziaływania zbiorników. 1— zbiorniki, 2— obszary chronione, 3— Pieniński Park Narodowy, 4— rezerwat „Zielone Skalki”, 5— rezerwat „Zamek Czorsztyn”, 6— rezerwat „Lasek”, 7— rzeki, 8— granica państwowa, 9— osiedla, 10— drogi, 11— R = 5 km— zasięg oddziaływania zbiorników.

Water reservoirs Czorsztyn-Niedzica and Sromowce Wyżne versus Pieniny National Park and sanctuaries „Zielone Skalki”, „Zamek Czorsztyn” and „Lasek”. Comparison of areas and ranges of reservoir effect. 1— reservoirs, 2— protected territories, 3— Pieniny National Park, 4— „Zielone Skalki” sanctuary, 5— „Zamek Czorsztyn” sanctuary, 6— „Lasek” sanctuary, 7— rivers, 8— state border, 9— hamlets, 10— roads, 11— R = 5 km— ranges of reservoirs effects.

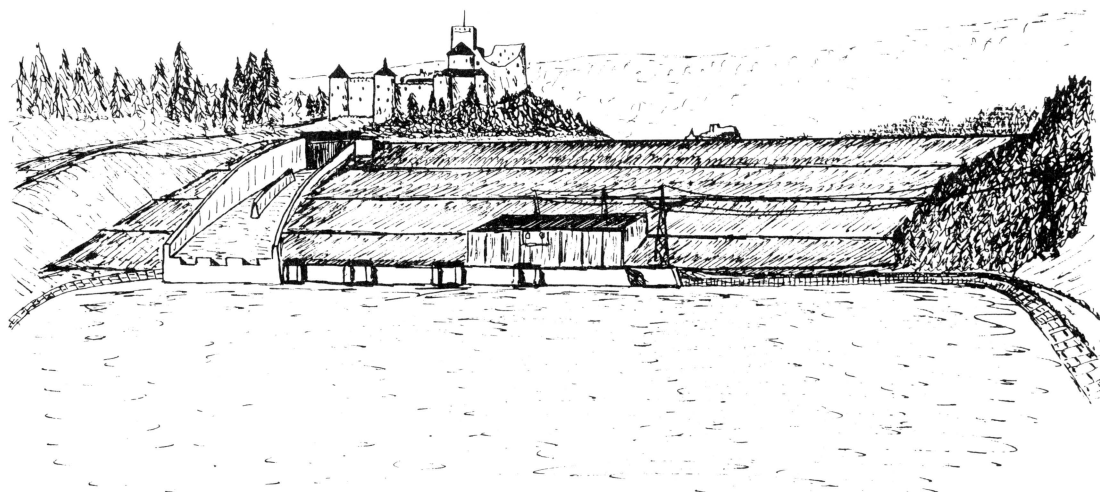

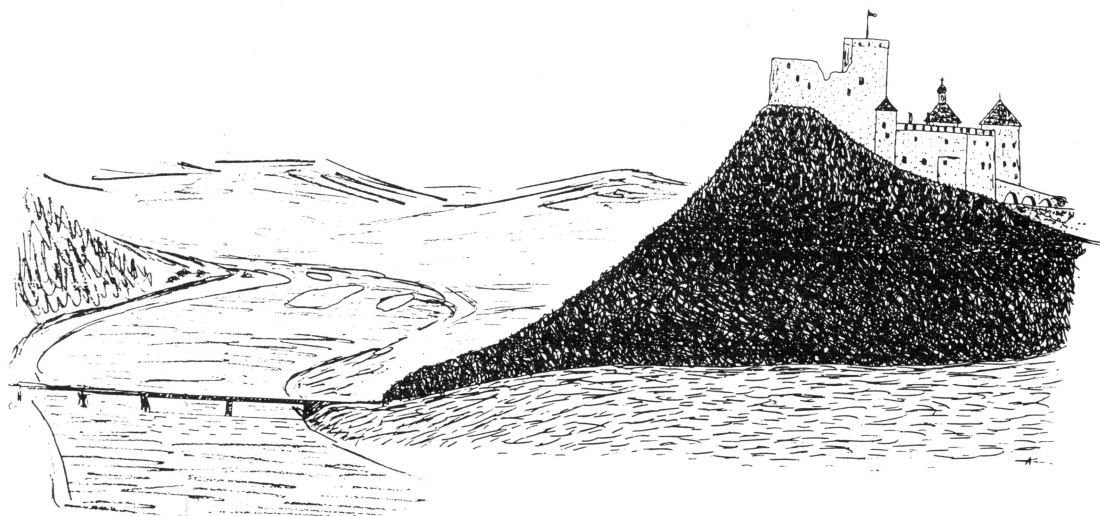
Ryc. 4. Zamek Niedzicki i poziom piętrzenia zbiornika Czorsztyn-Niedzica. Utrata cech warowni górskiej.
Niedzica castle and dam level of Czorsztyn-Niedzica reservoir. Loss of fortress character.

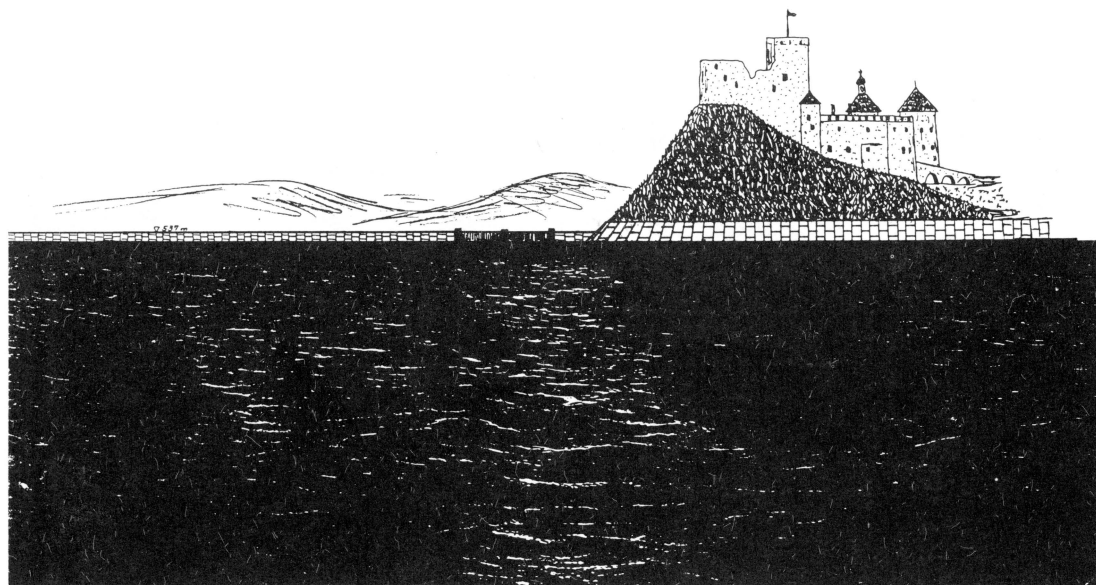
Ryc. 5. Dawny wygląd osi widokowej doliny Dunajca z zamkami w Czorsztynie i Niedzicy. Widok od strony południowej.
Former vista of Dunajec valley with castles in Czorsztyn and Niedzica. View on the south side.

Ryc. 6. Prawdopodobny wygląd osi widokowej doliny Dunajca z zamkami w Czorsztynie i Niedzicy od strony południowej po ukończeniu i napełnieniu zbiorników.
Probable vista of Dunajec valley with castles in Czorsztyn and Niedzica – south view– when reservoirs are built and filled with water.

Ryc. 7. Zamek Niedzicki od strony Czorsztyna – widok sprzed budowy zbiorników wodnych.
Niedzica castle on Czorsztyn side – a view from before the reservoirs are built.

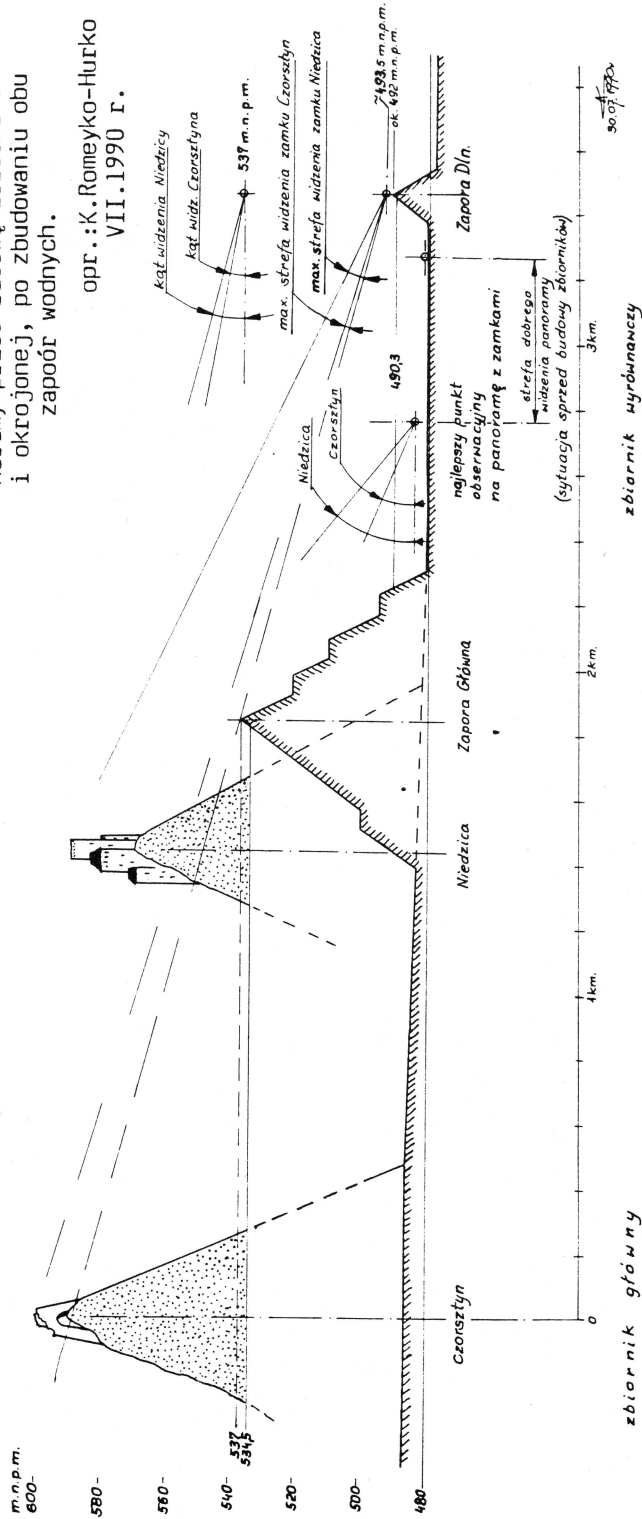

Ryc. 8. Zamek Niedzicki od strony Czorsztyna – widok po napełnieniu zbiorników wodnych.
Niedzica castle on Czorsztyn side – a view after the reservoirs are filled.

**NAJWSPANIALSZA PANORAMA
wnętrza doliny Dunajca
z zamkami Czorsztyn i
Niedzica od strony Sromowiec.**

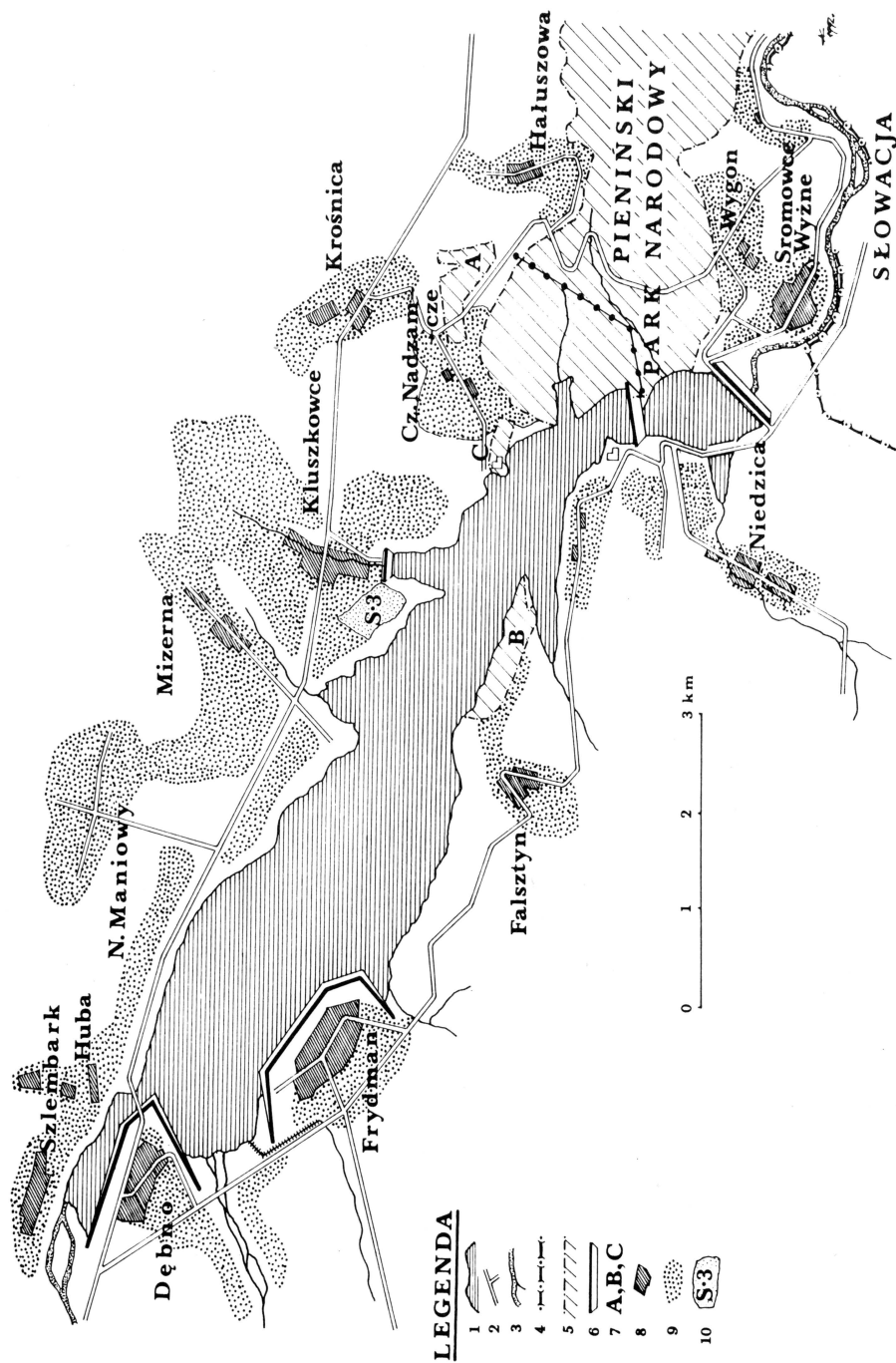
Możliwości widzenia pełnej pa-
noramy przed budową zbiorników
i okrojonej, po zbudowaniu obu
zapoór wodnych.

opr.: K. Romeyka-Hurko
VII.1990 r.

Ryc. 9. Analiza możliwości widzenia najwartościowszej panoramy z zamkami w Czorsztynie i Niedzicy od strony południowej po ukończeniu inwestycji czorszyńskiej.
Analysis – most valuable panorama with the castles in Czorsztyn and Niedzica on the south side, when the building is completed.

Ryc. 10. Przypuszczalna dalza urbanizacja otoczenia zbiorników wodnych Czorsztyn-Niedzica i Sromowce Wyzne oraz Pienińskiego Parku Narodowego. 1- powierzchnia zalewu, 2- drogi, 3- rzeki i potoki, 4- granica państwowa, 5- obszary chronione (PPN i rezerwat), 6- zapory wodne i waly ochronne, 7- A- rezerwat przyrody „Lasek”, B- rezerwat przyrody „Zielone Skalki”, C- rezerwat przyrody „Zielone Skalki”, 8- miejscowości istniejące, 9- przpuszczalna dalza urbanizacja otoczenia zbiorników wodnych i PPN-u, 10- aktualna proponowana lokalizacja skansenu ratowniczego dla zabytkowego budownictwa z terenu zalewu.

Further presumable urbanization of surroundings of water reservoirs Czorsztyn-Niedzica and Sromowce Wyzne and Pieniny National Park. 1- reservoir surface, 2- roads, 3- rivers and streams, 4- State border, 5- protected territories (PNP and sanctuaries), 6- dams and embankments, 7- A- “Lasek” sanctuary, B- “Zielone Skalki” sanctuary, C- “Zamek Czorsztyn” sanctuary, 8- existing localities, 9- further presumable urbanization of surroundings of water reservoirs and PNP, 10- current suggested location of Skansen museum for buildings from the reservoir area.

SUMMARY

The first conceptions of the hydrotechnic building of Dunajec river near Czorsztyn date back from the beginning of the century. Only the great flood of 1934 resulted in the construction of a big reservoir in the middle of the river. A small dam near Czorsztyn was also designed at that time. The planning resumed after the Second World War and several plans and designs were considered between 1945–1964.

Most of the plans were for dams of great cubature (cubic meters). The optimal dam site is partly situated in the Pieniny National Park. The Pieniny National Park is a modestly sized park of 2.231 ha. that contains many valuable plant species and monuments of cultural significance. Unfortunately, other locations were not accepted by authorities and hydrotechnologists.

The project's conception included a main reservoir of 234.000 cubic meters, and a small reservoir for twenty-four hour leveling was approved in 1964. The construction was to be completed by 1975, but still continues. From the beginning the dam project has been raising many controversies because of the historical monuments and nature (a few include: two medieval fortified castles, one national park, three sanctuaries, and many monuments of inanimate nature) in this area. The construction of this dam will irretrievably devastate many of the monuments and the mountain land-

scape of the region. The current landscape will be turned into one of a lake district.

The filling of the reservoirs will result in changes which will slowly transform the nature of the park, sanctuaries, and the biology of the Dunajec river. Even now many negative changes and losses of monuments are visible.

The reservoirs are being constructed to prevent floods, to level flows and raise the lowest ones. The man-made lakes will also be used as recreation areas and as a water supply for surrounding towns. For many years the Dunajec river has been contaminated by tourism, small industry in the region, and agriculture. However, almost 85% of the construction is finished, and the building of water protection facilities lags far behind.

The government has upheld the decision to complete the construction, but permission to start filling the reservoirs will only be granted when there is a guarantee for clean water for the reservoirs. There is also the need to transport the remains of monuments from the lake area and to protect the castles against lake effects. Architectural turmoil in the midst of construction and the national park must be settled.

Protests against the dam construction still continue. Many ecologists and scientists maintain that the most valuable objects can be saved as long as the reservoirs are not filled. There is also the fear that an economic crisis or dangerous flood will cause resignation of protection actions.